

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовується актуальність визначення стратегічних напрямів розвитку наукової діяльності закладу вищої освіти як пріоритетної діяльності у набутті університетом статусу самоврядного закладу вищої освіти дослідницького типу. Виокремлено найбільш поширені стратегічні цілі щодо розвитку наукової діяльності різних університетів. Установлено, що на визначення стратегічних напрямів розвитку наукової діяльності закладу вищої освіти впливають світові тенденції розвитку вищої освіти, фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, думки стейкхолдерів, науковий потенціал університету. З'ясовано, що визначення стратегічних напрямів у науковій діяльності закладу вищої освіти дає змогу колективу університету сформувати конкурентні переваги, підвищити наукову активність професорсько-викладацького складу та студентів, розширювати наукове співробітництво, розвивати інноваційне наукове середовище.

Ключові слова: заклад вищої освіти, інноваційність, наукова діяльність, наукові дослідження, наукова діяльність студентів, стратегічні напрями, стратегічне управління, довгострокова перспектива.

Освіта і наука є показниками розвитку держави, суспільства, економіки та вагомими чинниками інтеграції України у світову спільноту. Розвиток держави залежить від професійного рівня наукових кадрів, підготовка яких є одним із головних завдань закладу вищої освіти. Досягнення закладом вищої освіти високого рівня якості освітніх послуг неможливе без перетворення його наукової діяльності на пріоритетний напрям на шляху євроінтеграції в освітній простір. Університети, які займають високі позиції в світових рейтингах, завжди були і залишаються центрами освіти і науки, при цьому підготовка висококваліфікованих фахівців досягається шляхом залучення студентів до здійснення надважливих наукових проєктів. В умовах сьогодення перед вітчизняними університетами постає завдання щодо створення умов для просування на міжнародний ринок наукової та науково-технічної продукції шляхом експорту результатів наукової діяльності університету, підготовки та перепідготовки закордонних спеціалістів, необхідності розроблення системи стимулювання взаємодії із співвітчизниками, зайнятими науковою та інноваційною діяльністю за кордоном, їх активне залучення до реалізації спільних наукових програм і проєктів. З огляду на це постає необхідність визначення стратегічних напрямів розвитку наукової діяльності закладу вищої освіти в довгостроковій перспективі з метою досягнення підвищення конкурентоздатності університетської освіти України в процесі реалізації Болонської конвенції, створення необхідних умов для інтеграції вищої школи України до світового освітнього і наукового простору шляхом активізації процесів інтеграції науки та освіти.

Вивченню наукової діяльності в закладах вищої освіти присвячено чимало розвідок (А. Афанасьєв, М. Білуха, Л. Бурдонос, Г. Капосльоз, Г. Кохяр, О. Крушельницька, Є. Кузьмін, Г. Курко, В. Луговий, С. Ніколаєнко, Л. Паращенко, В. Прошкін, З. Слєпкань В. Сокирська, Г. Тульчинська, Є. Хриков, Г. Цехмістрова, Р. Шишка). Розвиток та функціонування університетів світового класу представлено працях Ф. Альтабаха та Дж. Салмі. О. Слюсаренко розкрила сутність розвитку найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації. Моделюванню наукової діяльності в закладі вищої освіти присвячено дослідження Ю. Козловського. Визначенню стратегічних напрямів сприяли праці зі стратегічного менеджменту Л. Антошкіної, В. Амелкіна, З. Галушки, О. Гарнаги, С. Гончарової, І. Ігнатської, Г. Кіндрацької, І. Комарницького, М. Мартиненка, Є. Мироненко, З. Шершньової та ін., зі стратегічного управління навчальними закладами – О. Белан, О. Маккавєєвої, О. Мармази, Ю. Логвиненка, С. Натрошвілі, В. Огаренка, С. Салиги, Т. Сорочан, В. Шевченко, О. Яришко.

Мета статті полягає у визначенні стратегічних напрямів розвитку наукової діяльності закладу вищої освіти.

Наукова діяльність закладу вищої освіти є одним з основних видів підготовки конкурентоспроможного фахівця на сучасному ринку праці. Провідні зарубіжні університети визначають наукову діяльність як конкурентну перевагу навчального закладу, оскільки, як правило, в закладах вищої освіти, які займають високі позиції у світових рейтингах, здійснюються надважливі наукові дослідження. До стратегічних цілей щодо розвитку наукової діяльності таких університетів належать цілі щодо збільшення прибутків університету шляхом наукових розробок, здійснення досліджень за типом “ноу-хау”, впровадження наукових розробок у систему розвитку міста, країни тощо.

Прийнятий Закон України “Про вищу освіту” формує нові виклики закладам вищої освіти, зокрема у сфері наукової діяльності. У п. 4 ст. 65 Закону “Про вищу освіту” зазначається, що основними завданнями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є: 1) одержання конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів; 2) застосування нових наукових, науково-технічних знань під час підготовки фахівців із вищою освітою; 3) формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових розробок [3].

Так, сучасний стан розбудови науки характеризується формуванням наукових шкіл, наявністю зв'язків між національними та зарубіжними науково-освітніми закладами, підвищенням якості наукових дослід-

джен. Наукова діяльність в університеті сприяє формуванню інноваційного науково-освітнього простору та базується на концептуальних принципах безперервності, актуальності, інноваційності та стратегічної спрямованості як на загальносвітові тенденції, так і на виконання регіональних завдань. Так, наукова діяльність у вітчизняних закладах вищої освіти є інтелектуальною творчою роботою, що здійснюється у формі фундаментальних і прикладних наукових досліджень та спрямовується на одержання і використання нових знань. На думку Ю. Козловського, яскравим прикладом видимості у науковій діяльності закладу вищої освіти є випадок, коли значна кількість публікацій та наукових заходів сумнівної якості створює видимість значного наукового результату окремої особи чи колективу науковців [1].

Метою розвитку науково-дослідної діяльності сучасного університету є: оптимізація нерозривного зв'язку передових методів навчання та наукових досліджень задля забезпечення повноправної участі університету в Болонському процесі; інтеграція університету в систему європейської науки; зміцнення наукового потенціалу університету; залучення до наукових досліджень талановитої молоді; забезпечення випереджаючого розвитку науки в університеті, що впливає з потреб підготовки фахівців майбутнього; забезпечення виконання теоретичних розробок на світовому рівні та ефективності прикладних досліджень працівників університету; забезпечення спрямованості наукової та інноваційної діяльності в університеті на пріоритетні для держави напрями науки і техніки; забезпечення ефективного використання наукового потенціалу університету з метою вирішення завдань соціально-економічного розвитку України.

З метою вивчення стратегічних напрямів розвитку наукової діяльності нами було здійснено аналіз стратегічних цілей закладів вищої освіти України з метою виявлення найбільш поширених пріоритетів щодо розвитку університетської науки. Отже, серед стратегічних цілей щодо розвитку наукової діяльності у вітчизняних університетах було виокремлено такі:

- втілення політики пріоритетної підготовки фахівців за вищими формами навчання (магістратура, аспірантура, докторантура) через реалізацію програми університету з підготовки наукових кадрів в єдиному циклі «магістр – доктор філософії», залучення всіх докторів наук до підготовки наукових кадрів; підвищення ефективності роботи аспірантів і докторантів, створення умов для постійного зростання професійного та загальноосвітнього рівня аспірантів;
- забезпечення виконання наукових досліджень і розробок із пріоритетних напрямів науки і техніки та міжнародних проектів, програм, грантів;
- підвищення показників цитування працівників університету у світових наукометричних базах даних; здобуття міжнародного визнання періодичних видань університету;
- створення умов для проведення наукових досліджень і розробок, що відповідають сучасним принципам організації наукової та інноваційної діяльності і кращим вітчизняним та світовим практикам;
- динамічний розвиток наукових досліджень та ефективне просування власної наукової продукції на регіональному, національному та світовому ринках із метою забезпечення пріоритетного розвитку фундаментальних досліджень як основи освіти та підготовки кадрів;
- забезпечення постійного зростання бюджетного та позабюджетного фінансування університетської науки, формування інвестиційного фонду для підтримки новітніх фундаментальних досліджень і талановитої наукової молоді, розвитку інформаційних, аналітичних і довідкових баз даних університету, зокрема наукової бібліотеки, відбір і виконання науково-дослідних робіт на конкурсній основі;
- залучення науковців університету до розробки державних і регіональних наукових програм дослідження правової тематики регіону, участі в наукових проектах спільно з громадськими організаціями, фондами тощо;
- формування об'єктивної системи моніторингу та оцінки результативності наукових досліджень;
- зосередження науково-дослідних робіт у напрямках, які пов'язані з викликами, що стоять перед світовою спільнотою, і є актуальними для забезпечення розвитку української держави;
- підвищення наукового рівня педагогічних кадрів і вдосконалення діяльності аспірантури й докторантури шляхом посиленого контролю за підготовкою і якістю дисертацій та здійсненням наукового керівництва; створення ефективної системи атестації та професійного вдосконалення наукових кадрів;
- забезпечення участі науковців університету в перспективних, практично важливих наукових дослідженнях, всеукраїнських та міжнародних наукових конкурсах унаслідок зміцнення кадрової та матеріальної бази науки;
- розвиток міжнародного наукового обміну завдяки фінансовому та організаційному забезпеченню щорічного стажування науково-педагогічних працівників, студентів, аспірантів та докторантів у провідних закордонних навчально-наукових центрах, запрошення провідних зарубіжних учених для виступів та читання лекцій із перспективних і проблемних питань науки, проведення університетом міжнародних наукових конференцій за участю провідних зарубіжних учених;
- вдосконалення аналітичної системи управління наукою, підтримки університетських наукових видань та створення їх електронних сайтів, передплата іноземних наукових журналів, відкриття доступу до зарубіжних електронних наукових баз даних та надання можливості друку в них;
- упровадження наукових результатів у навчальний процес, забезпечення мобільності професійних кадрів для ефективної організації навчального процесу та наукової роботи, формування змісту освіти на

основі новітніх наукових досягнень, широке залучення відомих українських науковців із метою виконання наукових досліджень на умовах сумісництва;

- залучення до наукової діяльності обдарованої студентської молоді, удосконалення системи студентських наукових конференцій, запровадження премій, конкурсів, залучення студентів до наукової роботи на платній основі за рахунок виділених для цього коштів державного фінансування;
- активізація діяльності університету та його структурних підрозділів у розробленні та реалізації державних цільових, галузевих і регіональних соціально-економічних проектів і програм, проведення експертно-аналітичного оцінювання наукових розробок для органів управління всіх рівнів і суб'єктів господарювання, формування портфеля договірних замовлень на дослідження.

З метою забезпечення умов для розвитку студентської науки та діяльності в стратегіях розвитку та стратегічних планах зазначаються такі стратегічні цілі:

- залучення обдарованих студентів, аспірантів та докторантів університету до реалізації колективних наукових досліджень;
- активізація участі студентів університету в міжнародних та всеукраїнських наукових змаганнях;
- ініціювання та проведення конкурсу студентських наукових робіт із різних галузей знань;
- проведення наукових заходів, реалізація досліджень у рамках діяльності наукових товариств студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених університету;
- розвиток студентських наукових гуртків.

Визначення стратегічних напрямів у сфері наукової діяльності сучасного університету має відбуватися відповідно до прогнозування змін, які відбуватимуться в зовнішньому середовищі, що зумовлено принципами стратегічного менеджменту. На думку С. Натрошвілі, висока якість стратегічного управління вищим навчальним закладом сприятиме здійсненню правильного планування стратегічних орієнтирів розвитку закладу, вмілого проектування необхідних управлінських рішень та ефективного виконання цих рішень [2, с. 276–277].

З огляду на вищезазначене було здійснено аналіз зовнішнього середовища, зокрема виявлення можливих змін, які будуть відбуватися в науковій сфері в довгостроковій перспективі (від 5 до 10 років). На розвиток наукової діяльності університету впливають світові тенденції розвитку науки, державна політика у сфері освіти щодо євроінтеграції, науковий потенціал закладу вищої освіти, наукова діяльність університетів-конкурентів, потреби науковців та студентів щодо здійснення наукових досліджень, особливості діяльності аспірантури й докторантури університету та розвитку студентської наукової діяльності, інтеграція до світового, європейського освітнього та наукового простору, міжнародне співробітництво, представництво результатів досліджень у глобальних наукометричних базах даних, рівень ефективності підготовки наукових кадрів, стажування, підвищення кваліфікації, особливості матеріально-технічного забезпечення здійснення наукових досліджень, наявність моніторингу та відповідного коригування пріоритетних напрямів наукових досліджень згідно зі змінами світової наукової кон'юнктури, законодавчої та нормативної бази України, грантова активність наукових лабораторій, кафедр, окремих науковців університету, специфіка системи морального й матеріального стимулювання досягнень викладачів, аспірантів і студентів у науковій діяльності, участі університету в розробленні та реалізації державних цільових, галузевих і регіональних соціально-економічних проектів і програм, проведення експертно-аналітичного оцінювання наукових розробок для органів управління всіх рівнів і суб'єктів господарювання.

Проте з метою орієнтації стратегічних напрямів розвитку наукової діяльності було здійснено опитування стейкхолдерів у ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Змістом опитування були питання щодо визначення конкурентних переваг університету в науковій сфері, розроблення шляхів удосконалення наукової діяльності в університеті, способів підвищення мотивації науковців до здійснення провідних наукових досліджень, покращення іміджу університету в освітньому й науковому просторі, підвищення показників результатів наукової діяльності викладачів та студентів.

У процесі вивчення тенденцій розвитку вітчизняної науки, опитування стейкхолдерів, аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища університету було з'ясовано, що найбільш значущими стратегічними напрямами розвитку наукової діяльності є:

- підвищення показників цитування працівників університету у світових наукометричних базах даних, здобуття міжнародного визнання періодичних видань університету;
- імплементація в університеті інноваційних методів організації освітнього процесу та наукових досліджень, створення можливостей і засад для експорту своїх освітніх послуг та наукових результатів;
- забезпечення постійного моніторингу та відповідного коригування пріоритетних напрямів наукових досліджень згідно зі змінами світової наукової кон'юнктури, законодавчої та нормативної бази України, запитів споживчого ринку науково-технічної продукції.

Реалізація цих стратегічних цілей уможливиться шляхом здійснення таких завдань: активізувати наукову діяльність кафедр, як основних базових структурних підрозділів університету з метою забезпечення ступеневої підготовки науковців; залучити до проведення наукових досліджень фахівців із практичним досвідом наукової діяльності, які мають наукові ступені, а також науково-педагогічних кадрів з інших вищих навчальних закладів; сформуванню комплексну ефективну систему стимулювання науково-педагогічних кадрів при підготовці підручників і монографій, впровадження інноваційних технологій у викладання дис-

циплін (матеріальні і моральні заохочення, оптимізація навчального навантаження, фінансування стажувань у провідних українських та зарубіжних закладах освіти і наукових центрах); підвищити ефективність діяльності наукових шкіл університету, розробити програму їх розвитку, реструктуризацію напрямку науково-дослідної діяльності наукових шкіл за пріоритетними напрямками; активізувати науково-дослідну роботу студентів та магістрів університету шляхом посилення ролі наукових груп, наукову спрямованість бакалаврських, дипломних та магістерських робіт, залучення кращих студентів до участі в роботі наукових шкіл.

Діяльність з визначення стратегічних цілей щодо розвитку наукової діяльності в закладі вищої освіти сприяє удосконаленню організації та стимулюванню наукових досліджень, що ґрунтуються на об'єктивних показниках отриманих результатів, з урахуванням рейтингових критеріїв університету та програмно-цільової підтримки інноваційних проєктів на конкурсних засадах. Отже, визначення стратегічних напрямів у науковій діяльності закладу вищої освіти дає змогу колективу навчального закладу сформувати конкурентні переваги, підвищити наукову активність професорсько-викладацького складу та студентів, розширювати наукове співробітництво, розвивати інноваційне наукове середовище.

Висновки. Отже, у результаті дослідження виокремлено стратегічні напрями розвитку сучасного закладу вищої освіти, що вміщують: набуття університетом статусу самоврядного закладу вищої освіти дослідницького типу, що відповідає вимогам до провідних освітньо-наукових установ за обсягами, рівнем та якістю наукових досліджень; підвищення показників цитування працівників університету у світових наукометричних базах даних, здобуття міжнародного визнання періодичних видань університету; імплементація в університеті інноваційних методів організації освітнього процесу та наукових досліджень, створення можливостей і засад для експорту своїх освітніх послуг та наукових результатів; забезпечення постійного моніторингу та відповідного коригування пріоритетних напрямів наукових досліджень згідно зі змінами світової наукової кон'юнктури, законодавчої та нормативної бази України, запитів споживчого ринку науково-технічної продукції.

Використана література:

1. Козловський Ю. М. Теоретико-методологічні основи моделювання наукової діяльності вищого навчального закладу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львів, 2012. 557 с.
2. Натрошвілі С. Г. Стратегічне управління вищим навчальним закладом: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : КНУТД, 2015. 320 с.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556–VII. URL: <https://ru.osvita.ua/legislation/law/2235/> (дата звернення: 15.03.2019).

References:

1. Kozlovskiy Yu. M. Teoretyko-metodolohichni osnovy modeliuвання naukovoї diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01 / Lvivskiy derzhavnyi universytet bezpeky zhyttiediialnosti, Lviv, 2012. 557 p.
2. Natroshvili S. H. Stratehichne upravlinnia vyshchym navchalnym zakladom: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia. Kyiv : KNUTD, 2015. 320 p.
3. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556–VII. URL: <https://ru.osvita.ua/legislation/law/2235/> (accessed on: 15.03.2019).

Кравченко Е. И. Стратегические направления развития научной деятельности в учреждении высшего образования

В статье обосновывается актуальность определения стратегических направлений развития научной деятельности учреждения высшего образования как приоритетной деятельности в приобретении университетом статуса самоуправляющегося учреждения высшего образования исследовательского типа. Выделены наиболее распространенные стратегические цели по развитию научной деятельности различных университетов. Выявлено, что на определение стратегических направлений развития научной деятельности учреждения высшего образования влияют мировые тенденции развития высшего образования, факторы внешней и внутренней среды, пожелания стейкхолдеров, научный потенциал университета. Установлено, что определение стратегических направлений в научной деятельности учреждения высшего образования позволяет коллективу университета сформировать конкурентные преимущества, повысить научную активность профессорско-преподавательского состава и студентов, расширять научное сотрудничество, развивать инновационную научную среду.

Ключевые слова: учреждение высшего образования, инновационность, научная деятельность, научные исследования, научная деятельность студентов, стратегические направления, стратегическое управление, долгосрочная перспектива.

Kravchenko O. I. Strategic directions of the development of scientific activity in the university

The article substantiates the relevance of the definition of strategic directions for the development of the scientific activity of the university as a priority activity in obtaining the status of a self-governing research university. The author has identified the most common strategic goals for the development of scientific activities of various universities. The author has revealed that the global trends in the development of higher education, external and internal factors influence to the determination of the strategic directions of the development of the scientific activity of the university. The author found that the definition of strategic directions in the research activities of the university allows the university's staff to form competitive advantages, increase the scientific activity of the faculty and students, expand scientific cooperation, develop an innovative scientific environment.

Key words: university, innovation, scientific activity, scientific researches, students' scientific activity, strategic directions, strategic management, long-term perspective.